

EVALUATIONS OF STUDENTS OF TOURIST GUIDANCE FOR SUMMER INTERNSHIP: THE EXAMPLE OF AFYON KOCATEPE UNIVERSITY

Elbeyi PELİT¹, Ali KABAKULAK², Özcan ZORLU³

Abstract

The aim of this study is to evaluate the opinions of the students who have received tourism guidance education at the undergraduate level on the compulsory summer internship. For this purpose, survey method was used in the process of obtaining the research data. The population of the study consisted of the Afyon Kocatepe University, Tourist Guidance Department students who completed their compulsory internship in 2017-2018 summer education period. As the researchers were the internship coordinators in this department, data were collected by using the whole counting method by face-to-face interviews with all students in the internship interviews conducted on 26 November 2018 in the related faculty. Within the scope of the research, the internship process of the students' opinions about the internship, the professional contribution of the internship, the contribution of tourism guidance training to the internship were examined in three dimensions. According to the results, it is observed that there is a low level of wages in the opinions of students about their internships. It has been found out that the internship has a positive effect on the personal development of students' contributions to their professional development, and that internship increases students' communication skills and self-confidence levels, and they have a more detailed understanding of the sector. In addition, it is among the results of the study that tourist guidance education given in the university is the most important contribution of the students to the internship process and their responsibility and development of disciplined work consciousness.

Keywords: Tourism Education, Tourism Guidance, Tourist Guide, Vocational Training.

TURİST REHBERLİĞİ ÖĞRENCİLERİNİN YAZ STAJINA YÖNELİK DEĞERLENDİRMELERİ: AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Özet

Bu araştırmanın amacı, lisans düzeyinde turizm rehberliği eğitimi alan öğrencilerin, gerçekleştirdikleri zorunlu yaz stajına ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesidir. Söz konusu bu amaç doğrultusunda araştırma verilerinin elde edilmesi sürecinde anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini, Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm Rehberliği bölümünde öğrenim gören ve 2017-2018 yılı yaz döneminde zorunlu stajını gerçekleştirmiş/tamamlamış öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmacıların söz konusu bölümde

¹ Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Turizm Fakültesi, elbeyipelit@aku.edu.tr

² Arş. Gör., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Turizm Fakültesi, alikabakulak@aku.edu.tr

³ Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Turizm Fakültesi, ozcanzorlu@aku.edu.t

staj koordinatörü olmalarından dolayı araştırmada örneklem alınmayarak tam sayım yöntemi kullanılmıştır. İlgili fakültede 26 Kasım 2018 tarihinde gerçekleştirilmiş olan staj mülakatları kapsamında tüm öğrencilerle yüz yüze görüşülerek veriler toplanmıştır. Araştırma kapsamında öğrencilerin staja ilişkin görüşleri *staj süreci*, *stajın mesleki katkısı*, *turizm rehberliği eğitiminin staja katkısı* olarak üç boyutta incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, öğrencilerin gerçekleştirmiş olduğu stajlara ilişkin görüşlerinde en olumsuz durum olarak ücret düşüklüğü göze çarpmaktadır. Stajın öğrencilerin mesleki gelişimlerine yönelik katkılarında en olumlu durum olarak kişisel gelişim noktasında faydası olduğu ve stajın öğrencilerin iletişim becerilerini ve özgüven düzeylerini arttırdığı, ayrıca sektöre dair daha ayrıntılı fikir sahibi oldukları ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra, üniversitede verilen turist rehberliği eğitiminin, öğrencilere staj sürecinde en önemli katkısının sorumluluk ve disiplinli çalışma bilincinin gelişmesi olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turizm Eğitimi, Turizm Rehberliği, Turist Rehberi, Mesleki Staj.

1 Giriş

Turizm sektörü, değişimin sürekli ve hızlı yaşandığı bir yapıya sahip olduğu için öğrencilerin hem turizm hem de turist rehberliği konusunda güncel bilgi ve birikimi sağlamaları gerekmektedir. Bu da teorik olarak öğrenilen bilgileri uygulamaya dönüştürmekle yani staj ile mümkün olmaktadır (Mankan, 2015: 735) Bu doğrultuda öğrencilerin okullarda elde ettikleri teorik bilgilerin uygulamaya dönük kullanılması ve beceri kazanmada en önemli adım staj olarak nitelendirilebilir.

Nitelikli insan gücü, artan rekabet ortamında var olabilmeyen temel şartlarından biridir. Bu da ancak etkin ve kaliteli turizm eğitim ve öğretimiyle (Ünlüöner, 2000: 218) ve turizm okulları mezunlarının sektörde çalışmaları ile sağlanabilir (Pelit ve Güçer, 2006: 143). Turizm eğitimi kademelerinin her seviyesinde teori ile pratik birlikte yürütüldüğü zaman eğitimde bir bütünlük sağlanır. Bu konu her eğitim için geçerli olmakla birlikte emek yoğun bir hizmet endüstrisi olan turizmde ayrı bir önem taşımaktadır (Sarı, 2007: 26). Turizmde istihdam edilen personelin eğitilmiş olması ve aldığı eğitimin kaliteli olması turizmde hizmet kalitesinin artırılması ile doğrudan ilgilidir, kaliteli hizmet ise sektörün rekabetçi başarısı için son derece önemlidir (Duman, Tepeci ve Unur, 2006: 51). Bu açıdan bakıldığında turizm sektörünün gelişmesinde önemli bir noktada yer alan turist rehberliği mesleğinin kaliteli bir şekilde icra edilebilmesi de üniversitelerde alınan eğitimin yanı sıra uygulamaya dönük eğitimler ile mümkündür. Çünkü turist rehberliği mesleği doğası gereği daha çok uygulama yapılarak öğrenilebilecek bir meslektir. Söz konusu bu uygulamalarda eğitim-öğretim müfredatının önemli bir parçası olan/olması gereken staj faaliyetlerinin önemli bir yeri vardır. Bu kapsamda bu çalışmada, Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Rehberliği bölümü öğrencilerinin 2017-2018 eğitim öğretim yılında turizm sektöründe yapmış oldukları stajlar esnasında ortaya çıkan sorunların neler olduğu, üniversitede alanla ilgili olarak alınan eğitimin ve derslerin ve staj süresince kendilerine katkılarının ne derecede olduğu gibi hususlar üzerinde durulmuştur.

2 Kuramsal Çerçeve

Turizm, ülkelere, ekonomiye katkısı ve gelişmekte olan ülkeler için büyük istihdam olanakları sunması nedeniyle sürekli olarak gelişmekte olan önemli bir sektördür (Avcıkurt, Alper ve Geyik, 2009: 57). Turizm sektöründe gelişimin sağlanabilmesi ve rekabetin sürdürülebilmesinde bu sektörün çalışanları hayati öneme sahiptirler. İyi bir eğitim almış ve alanında deneyimli çalışanlar yalnızca işletmeler arasındaki rekabetin değil, aynı zamanda

bölgesel, ulusal ve uluslararası rekabetin de önemli aktörleridir (Emir vd., 2008: 273). Sektörlerdeki gelişmeler, nitelikli çalışan gereksinimini arttırmaktadır. Böylelikle mesleki eğitim önem kazanmaktadır. Mesleki eğitimin iş dünyasının gereksinimlerini karşılama sektör ve eğitim kurumu arasında uyum görevi gören stajlar önem kazanmaktadır (Mankan, 2015: 735). Staj, bireylerin, öğrenim hayatları sırasında öğrendikleri mesleki bilgilerini iş yaşamında kullanması ve denemesi olarak ifade edilebilir (Çetin, 2005: 167). Öğrenciler teorik eğitim almak ile birlikte mesleklerine ilişkin pratik eğitim de almaktadırlar (Uysal ve Zorkirişçi, 2013: 94). Pratik eğitim öğrencilere, yaparak öğrenme deneyimi sağlamakta ve teori ile pratik arasındaki boşluğu doldurmada, çok faydalı öğrenme deneyimi sunmakta, kişisel ve sosyal etkinlik duyguları yaratmakta, daha fazla iş teklifi almalarında avantaj sağlamaktadır (Alpert, 2009: 4).

Turizm eğitiminin her kademesinde öğrencilerin pratik bilgi ve becerilerle donatılması zorunludur. Her ne amaçla ve hangi mesleki kademe kullanılırsa kullanılsın, turizm eğitiminin her kademesinde teori ile uygulama birbirini tamamlayarak bir bütün oluşturacak şekilde yürütülmek zorundadır. Çünkü turizm sektörünün çok dinamik bir yapıya sahip olması, bu alanda verilen eğitimin de dinamik bir yapıya sahip olmasını gerektirmektedir. Diğer bir ifadeyle verilen eğitimin sadece teorik olması yeterli değildir. Verilen eğitimin başarılı olması için uygulamalı eğitime de yer veriliyor olması gerekmektedir (Pelit ve Güçer 2006: 143). Söz konusu bu eğitimde en önemli uygulamalarından biri, öğrencilerin bizzat mesleki eğitim gördükleri alanla ilgili sektörde gerçekleştirmiş oldukları stajlardır. Staj, Türk Dil Kurumu'na (2018), kişinin mesleki bilgisini artırmak için geçici olarak bir kurumun bir veya birçok bölümünde çalışarak geçirdiği dönem olarak tanımlanmaktadır. Staj işbaşı eğitim-öğretim uygulaması olup eğitim-öğretime uygun olarak öğrencilerin öğrenimleri süresince kazandıkları bilgi ve deneyimleri pekiştirdikleri faaliyetlerdir. Stajını etkin bir şekilde ve nitelikli işyerlerinde tamamlayan birçok öğrenci, bu sayede kariyer hedeflerine de ulaşabilmektedir (Dolmacı ve Duran, 2017: 254). Ayrıca staj sayesinde sektöre ilişkin yenilikleri tanıyarak mezun olunduktan sonra çalışma hayatı için önemli bir tecrübe ve referans kazanılmış olmaktadır (Çetin, 2005: 154). Kısacası işyerlerindeki staj uygulaması, üniversite-sektör işbirliğini güçlendirecek bir tedbirdir. İşletmeler açısından önemli istihdam kaynaklarından bir tanesi kuşkusuz üniversitelerin staj programları ve bu programlar sayesinde tanıdıkları öğrencilerdir. Ayrıca birçok işletme kendi bünyelerinde üniversite öğrencilerine yönelik staj programlarına sahiptir. Bu staj programları işletmelerin bazı özel projelerini gerçekleştirmelerini sağlamak ya da mevcut işgüçlerine takviye olması amacıyla yapılır. Hangi amaçla olursa olsunlar stajlar şirketler açısından öğrencilerle iletişim kurmanın ve sürdürmenin en etkili yollarından birisidir (Çaylan vd., 2016: 246).

Turizm alanındaki gelişmelerle birlikte, bu alandaki eğitim ve turist rehberlerinin yetiştirilmesi de aynı ölçüde önem kazanmıştır. Turist rehberleri turizmin geliştirilmesi ve ülkenin gerekli şekilde tanıtımının yapılması açısından çok önemli bir konuma sahiptirler. Öyle ki ülkeler, aşırı rekabetçi turizm pazarında turistik çekiciliğe sahip olmanın yanı sıra profesyonel turist rehberlerine de ihtiyaç duymaktadır (Pelit ve Katırcıoğlu, 2018: 75). Nihayetinde turist rehberleri turistik deneyimin oldukça önemli araçları arasında yer almaktadır (Yarcan, 2007: 35). Ev sahibi ülkelerin resmi olmayan elçileri olarak turist rehberleri için önemli olan, kapsamlı bilgi ve konuya ilişkin güçlü bir kavrayış, analitik beceriler, tarihi kültürel alanlar için karşılaştırmalı bir bakış açısı ve sürekli öğrenme ve kişisel zenginleşme taahhüdü gibi entelektüel niteliklerdir. Ziyaretçilerin kullandıkları dillerde iletişim kurma ve sunum yapma becerisi, grupları yönetme ve organize etme kapasitesi, duruş ve göz teması ve hikâye anlatma becerisi gibi nitelikler de temel mesleki özellikler arasında yer almak durumundadır (Sandaruwani ve Gnanapala, 2016: 65; Pelit ve Katırcıoğlu, 2018: 77). Aynı zamanda iyi yetiştirilmiş turist rehberleri seyahat acenteleri ve tur operatörlerinin karlılığının

arttırılması ve müşteri memnuniyetinin sağlanması noktasında da önemli bir konuma sahiptir (Avcıkurt, Alper ve Geyik, 2009: 57). Bu kapsamda bu mesleği yerine getiren/getirecek kişilerin eğitiminin içeriği büyük önem taşımaktadır. Turist rehberliği, sadece teorik olarak öğrenilip yapılabilecek bir meslek değildir. Eğitimle teorik olarak kazanılan becerilerin uygulamayla pekiştirilmesi gerekir. Turizm rehberliği açısından da staj, öğrencilerin üniversite eğitimleri sırasında aldıkları teorik eğitimi pratiğe dökme imkânı verir. Teorik eğitim ile pratik uygulamaların bir arada yapılması tecrübe kazanmayı sağlar. İş hayatına ilişkin mevcut problemleri tanıma, bu problemlerle başa çıkabilme, çalışılan işletmenin örgütü içinde iyi bir iletişim kurabilme, müşterilerin isteklerini ve beklentilerini gözlemleme, anlama ve onlarla nasıl sağlıklı iletişim kurulabileceğini bulmak açısından önemli bilgiler sağlayabilir (Dalkılıç ve Ebeoğlugil, 2018). Eker ve Zengin (2016) turist rehberlerinin üzerinde durduğu en önemli hususlardan birinin okullarda verilen eğitimin uygulamalı eğitim ile desteklenmesi gerekliliği olduğunu belirtmektedir. Bu kapsamda turist rehberi adayları, mikrofonla turistlere nasıl hitap edilmesi gerektiğini, turistlerle göz temasının nasıl kurulacağını, rehber-şoför ilişkilerinin nasıl olması gerektiğini, rehberin diğer sektör çalışanlarıyla nasıl ilişkiler kurması gerektiğini, yönetme ve organize etme becerilerinin geliştirilip yabancı dil konuşma becerisinin arttırılması, gruba hâkim olma gibi yetkinliklere staj esnasında uygulama yaparak tecrübe etme imkânına sahip olabilecektir.

6326 sayılı Turist Rehberliği Meslek Kanunu'nun 3.maddesinin 1. fıkrasının d bendinde de belirtildiği üzere *“birlikler tarafından Bakanlığın gözetim ve denetimi altında düzenlenen uygulama gezisini tamamlamak ve gezi sonunda yapılan sınavda başarılı olmak”* (TUREB, 2018), Kültür ve Turizm Bakanlığının belirlemiş olduğu uygulama gezilerini de turist rehberlerinin tecrübe kazanmaları, gidilen yol güzergâhlarını öğrenmeleri, mola noktalarını bilmeleri, uygulama gezisi boyunca gidilen yerlerle ilgili hem otobüs içi hem de ören ve müze yerlerinde yapacakları anlatımlar mesleğe başlamadan önce almış oldukları teorik eğitimi pratiğe dökmelerinde önem arz etmektedir. Uygulama gezisi bir anlamda mesleğe ön hazırlık (staj) olarak da değerlendirilebilir. Dolayısıyla mesleğe ön hazırlık yapan turizm rehberliği öğrencileri profesyonel turist rehberlerinin yanında yardımcı rehber (apranti) olarak çalışarak, seyahat acentelerinin operasyonlarında staj yaparak üniversite eğitimleri ile öğrendikleri teorik bilgiyi pratik bilgiyle harmanlayarak öğrenilen bilgi ve uygulamaların daha kalıcı hale gelmesini sağlayabilirler. Ayrıca turizm rehberliği öğrencileri rehber yanında tura çıkarak, acente, otel vb. gibi yerlerde staj yaparak üniversite eğitiminden sonra iş bulma noktasında daha az sorun yaşarlar. Stajlarını yapmış ve çalışmaya devam etmiş öğrencilerin iş devir hızları az; işten ayrılma niyetleri düşük ve işe bağlılıkları fazla olacaktır. Bu nedenle staj (mesleğe ön hazırlık) üniversite öğrenimleri süresi içinde öğrencilerin mutlaka tecrübe etmesi gereken önemli bir uygulamadır. Bu noktada öğrencilere önemli kazanımları olan staj faaliyetlerinin etkinliğinin istenen biçimde olup olmadığının tespitine dönük araştırmaların önemi büyüktür. Özellikle bu konudaki araştırmalar sayesinde eksiklikler belirlenerek gerekli tedbirlerin alınması noktasında önemli ölçüde veri kaynağı sağlayacaktır.

3 Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın temel amacı lisans düzeyinde turizm rehberliği eğitimi alan öğrencilerin, gerçekleştirdikleri zorunlu yaz stajına ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesidir. Konuyla ilgili gerçekleştirilen çalışmalar incelendiğinde (Pelit ve Güçer, 2006; Emir vd., 2008; Emir, Pelit ve Aslan, 2010; Tutan, 2010; Türkseven, 2012; Aymankuy ve Aymankuy, 2013; Pak, 2015; Akay vd., 2018) genelde turizm alanının değişik bölümlerinde (turizm işletmeciliği, konaklama işletmeciliği, seyahat işletmeciliği vb.) eğitim görmekte olan öğrencilerin staj değerlendirmeleri ile ilgili oldukça fazla çalışma bulunmakla birlikte, turizm rehberliği alanında eğitim gören

öğrencilerin bu konuya ilişkin sorunlarının belirlendiği sınırlı sayıda çalışma (Eker ve Zengin, 2016) olduğu belirlenmiştir. Bu doğrultuda turizm rehberliği öğrencilerinin, sektörde yapmış oldukları stajlardan memnun olma durumları, almış oldukları mesleki turizm eğitiminin staj süresince işe yönelik olarak kendilerine sağladığı katkılar-avantajlar ile stajın öğrencilerin mesleki gelişimlerine ve sektöre bakış açılarına katkılarının ne olduğunun ortaya konulması araştırmanın alt amaçlarını teşkil etmektedir. Söz konusu bu alt amaçlar doğrultusunda, araştırmada cevap alınması planlanan araştırma soruları ise şu şekilde geliştirilmiştir:

1 Turizm rehberliği öğrencilerinin yapmış oldukları stajlardan memnun olma düzeyleri nedir?

2 Stajların, turizm rehberliği öğrencilerinin mesleki gelişim ve sektöre bakış açılarına katkısı nedir?

3 Turizm rehberliği öğrencilerinin üniversitede almış oldukları mesleki eğitim, onlara staj süresince işe yönelik olarak ne tür katkılar-avantajlar sağlamıştır?

Araştırma, Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesi, “Turizm Rehberliği” bölümünde öğrenimine devam etmekte olan ve 2017-2018 eğitim-öğretim yılı sonu yaz döneminde zorunlu yaz stajlarını (60 iş günü) yapmış olan öğrencilerin, staj esnasında karşılaştıkları olumlu-olumsuz etkenler ile varsa bu konu ile ilgili sorunları ortaya koymak ve öneriler geliştirmek bakımından önem taşıyan, durum saptayıcı bir araştırma niteliğindedir. Çalışmanın içeriğinde de yer verildiği üzere, üniversite düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin staj algılamaları ve yapmış oldukları stajları değerlendirmeleriyle ilgili olarak, birçok araştırma yapılmasına rağmen, bu araştırma evrenini oluşturan Turizm Rehberliği öğrencilerinin turizm işletmelerinde yapmış oldukları stajları değerlendirmeleriyle ilgili, derinlemesine bir araştırmanın yapılmaması söz konusu evrenin, staj değerlendirmelerinin ne olduğunun ortaya çıkarılması ve böylelikle çözüm önerileri geliştirilmesi bu araştırmayı önemli kılan diğer bir husus olmakla birlikte, niçin böyle bir araştırmaya ihtiyaç duyulduğunun da cevabını vermektedir.

4 Yöntem

Araştırmanın evrenini, Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesi, “Turizm Rehberliği” bölümlerinde okuyan ve 2017-2018 eğitim-öğretim yılı yaz döneminde, turizm işletmelerinde stajlarını yapmış olan öğrenciler (62 kişi) oluşturmaktadır. Araştırmacıların ilgili fakültede staj komisyonu üyesi olması, staj yapan tüm öğrencilerle yüz yüze görüşme imkânını yaratmış ve araştırmada örneklem alınmayarak evrenin tamamına ulaşılmıştır. Evrende yer alan tüm öğrenci sayısı kadar (62) çoğaltılıp dağıtılan anketlerin tamamı geri dönmüş, 4 anket çeşitli nedenlerle (eksik kodlama vb.) değerlendirme dışı bırakılmıştır. Böylelikle toplam 58 anket değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırmada veri toplamak amacıyla yüz yüze görüşme yöntemi ve anket tekniklerinden yararlanılmıştır. Araştırmada ilk olarak, araştırma evreninde yer alan tüm öğrencilerle yüz yüze, teker teker görüşülmüş, yapmış oldukları stajların genel değerlendirilmesi alınmıştır. Veri toplamada kullanılan anket üç bölümden oluşturulmuş, ilk bölümde öğrencilerin bazı demografik özelliklerine yer verilmiştir. Anketin ikinci bölümünde konuyla ilgili olarak Pelit ve Güçer (2006)’in daha önceki konuyla ilgili çalışmalarından yararlanmak suretiyle oluşturduğu ölçekten yararlanılmıştır. İlgili ölçekte öğrencilerin gerçekleştirmiş oldukları stajlardan memnuniyetini değerlendirmeye yönelik 14; stajların mesleki eğitimlerine katkısına yönelik 9

ve okulda almış oldukları mesleki eğitimin staj süresince kendilerine sağladığı katkıları ortaya koymaya yönelik de 7 olmak üzere toplam 30 ifade yer almaktadır. Bu bölümdeki sorular, beşli Likert tipi derecelendirmeli ölçek şeklinde oluşturulmuştur. 26 Kasım 2018 tarihinde gerçekleştirilmiş olan staj mülakatları kapsamında evrende yer alan öğrenciler ile yüze görüşülerek ankete ilişkin genel bilgiler verilmiş ve böylelikle, ankette yer alan ifadelerin öğrenciler tarafından tam olarak anlaşılması sağlanmıştır. Öğrencilerin yapmış oldukları stajları değerlendirmelerine yönelik görüşleri ile ilgili ankette verilen her bir boyuta ilişkin ifadelerle ilgili görüşlerinin yüzde, frekans ve aritmetik ortalamaları ve standart sapma değerleri hesaplanarak tablo halinde sunulmuştur.

Öğrencilere uygulanan ölçeğe yönelik güvenilirlik analizlerinin iç tutarlılık kat sayıları Cronbach's Alpha (α) kat sayısı hesaplanarak analiz edilmiştir. Bu doğrultuda, staj esnasında öğrencilerin memnuniyet düzeylerine ilişkin güvenilirlik kat sayısı 0,743; öğrencilerin yapmış oldukları staja ilişkin güvenilirlik kat sayısı 0,794; öğrencilerin almış oldukları mesleki eğitimin staja katkısı ölçeğine ilişkin güvenilirlik kat sayısı ise 0,856 olarak hesaplanmıştır. Kullanılan ölçeğin geneline ait güvenilirlik kat sayısı ise 0,828 olarak hesaplanmıştır. Kalaycı (2017: 404) güvenilirlik kat sayısını alfa kat sayısına bağlı olarak yorumlamış ve $0.80 \leq \alpha \leq 1.00$ ise ölçek yüksek oranda güvenilirdir şeklinde yorumlamıştır. Bu bilgiye dayanarak ölçek için güvenilirlik düzeyinin yüksek olduğu belirtilebilir.

5 Bulgular ve Tartışma

Öğrencilerin turizm işletmelerinde yapmış oldukları stajları değerlendirmelerine ilişkin görüşlerinin belirlenmesine yönelik yapılan bu araştırmada değerlendirmeye alınan toplam 58 anket bulgularına göre, araştırmaya katılan öğrencilerin %77,6'sı kadın, %22,4'ü erkeklerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin 48,3'ü beş yıldızlı otellerde, %41,4'ü seyahat acentesinde, %10,3'ü ise müze rehberliği, yer hizmetleri vb. yerlerde stajlarını yapmışlardır. Araştırmaya katılan öğrencilerin %17,4'ü acentede ofis elemanı, %24,1'i diğer alanlarda, %15,5'inin restoranda, %10,3'ü ön büro bölümünde, %8,6'sı otel rehberliğinde, %6,9'u müşteri ilişkileri bölümünde ve %5,2'sinin de kat hizmetleri bölümünde staj yaptıkları ortaya çıkmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin %41,4'ünün 3. sınıf, yine % 41,4'ünün 2. sınıf ve %15,5'inin ise 1. sınıf olduğu belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan turizm rehberliği öğrencilerinin yarısından fazlası stajlarını turist rehberliği mesleğiyle doğrudan ilgili olmayan alanlarda yapmışlardır. Dolayısıyla turizm rehberliği öğrencilerinin bir an önce stajlarını bitirmek için turizm sektöründe, fakat farklı işletme/bölümlerde gerçekleştirdikleri söylenebilir. Farklı işletmelerde/bölümlerde staj yapmak genel olarak turizm sektörü hakkında rehberlik öğrencilerine katkı sağlayacaktır. Fakat turist rehberliği mesleği gruba hitap edebilme, mikrofonla konuşabilme ve sunum yapabilme, gezilecek yerler hakkında detaylı bilgiler verebilmeyi gerektiren bir meslek olduğundan sürekli uygulama yapılması, mümkünse acentede çalışılması ve turist rehberi ile beraber tura çıkılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Tablo 1. Öğrencilerin Yapmış Oldukları Stajlardan Memnun Olma Durumlarına İlişkin Görüşlerinin Yüzde, Frekans, Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

İFADELER	Hiç Katılmıyorum		Az Katılmıyorum		Orta Düzeyde Katılmıyorum		Çok Katılmıyorum		Tamamıyla Katılmıyorum		Ortalama	Standart Sapma
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
STAJ ESNASINDA												
Aldığım ücretten memnundum.	17	29,3	6	10,3	16	27,6	11	19,0	8	13,8	2,7	1,41
Günlük çalışma saatlerim azami 8 saat olarak planlanmıştı.	13	22,4	9	15,5	7	12,1	7	12,1	22	37,9	3,2	1,63
Fazla mesai durumlarında gerekli mesai ücretini alıyordum.	30	51,7	3	5,2	10	17,2	4	6,9	9	15,5	2,2	1,55
Sigorta imkânım vardı.	10	17,2	2	3,4	3	5,2	12	20,7	31	53,4	3,8	1,51
İşe başlamadan önce oryantasyon (Hizmet içi) eğitim gördüm.	9	15,5	11	19,0	12	20,7	8	13,8	18	31,0	3,2	1,46
Barınma (personel yatakhaneli, lojman vs.) imkânım vardı.	24	41,4	3	5,2	5	8,6	3	5,2	21	36,2	2,8	1,83
Personel yatakhaneli, banyo ve tuvaletlerde tatmin edici şartlar (hijyen vb.) mevcuttu.	22	37,9	11	19,0	7	12,1	5	8,6	13	22,4	2,5	1,60
Personel yemekleri sağlık, temizlik (hijyen) ve çeşitlilik açısından yeterliydi.	16	27,6	8	13,8	9	15,5	11	19,0	12	20,7	2,9	1,54
Yöneticiler tüm çalışanlara adil davranıyordu.	3	5,2	10	17,2	15	25,9	12	20,7	17	29,3	3,5	1,24
Stajyer olmamdan dolayı yöneticilerimin görev dışı işler vermesi gibi bir durum yaşamadım .	11	19,0	5	8,6	15	25,9	11	19,0	16	27,6	3,2	1,44
Görevimle ilgili işlerde önerilerim dikkate alınıyordu.	7	12,1	5	8,6	14	24,1	18	31,0	13	22,4	3,4	1,28
Çalışma arkadaşlarımdan bana karşı tutum ve davranışlarından memnundum.	2	3,4	3	5,2	12	20,7	14	24,1	27	46,6	4,0	1,09
İşle ilgili herhangi bir sorun esnasında rahatlıkla çalışma arkadaşım/arkadaşımdan yardım isteyebiliyordum.	1	1,7	3	5,2	6	10,3	11	19,0	37	63,8	4,3	0,98
Staj esnasında haftada en az 1 (bir) gün izin imkanım vardı.	2	3,4	1	1,7	4	6,9	9	15,5	42	72,4	4,5	0,95
Genel Ortalama											3,31	
Cronbach's Alpha											0,743	

Tablo 1’de, öğrencilerin gerçekleştirdikleri staj uygulamasından memnuniyet düzeyi değerlendirilmektedir. Tabloda yer alan katılım derecelerine bakıldığında en yüksek

ortalamaya sahip ifadenin “staj esnasında haftada en az 1 (bir) gün izin imkanım vardı” ($\bar{x}=4,5$) olduğu görülmektedir. İlgili ölçekteki en düşük ortalama sahip ifade ise “fazla mesai durumlarında gerekli mesai ücretini alıyordum” ($\bar{x}=2,2$) olmuştur. İlgili ölçekteki genel ortalama ise ($\bar{x}=3,3$) olarak belirlenmiştir. Burada ortaya çıkan sonuçlar Pelit ve Güçer, 2006; Güzel, 2010; Aymankuy ve Aymankuy, 2013; Pak, 2015 tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Mesai ücretlerine ilişkin turizm rehberliği öğrencilerinin yaklaşık %57’si olumsuz görüş belirtmiştir. Ancak Erdem vd., (2018) tarafından turizm eğitimi alan öğrencilerin memnuniyet düzeylerini ölçen araştırmanın sonucunda öğrencileri en çok memnun eden konu ücret olarak ifade edilmiştir. Bu sonuç bu araştırmanın sonucuyla örtüşmeyip dikkate değer bir bulgu olmuştur. Ayrıca bu araştırmanın sonucu stajla ilgili çalışmalara yeni bir boyut kazandırmıştır.

Tablo 2. Stajların Öğrencilerin Mesleki Gelişimlerine Katkılarına İlişkin Öğrenci Görüşlerinin Yüzde, Frekans, Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerler

İFADELER	Hiç Katılmıyorum		Az Katılmıyorum		Orta Düzeyde Katılmıyorum		Çok Katılmıyorum		Tamamıyla Katılmıyorum		Ortalama	Standart Sapma
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
YAPMIŞ OLDUĞUM STAJ	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Almış olduğum teorik eğitimi uygulama imkânı sağladı.	6	10,3	8	13,8	11	19,0	15	25,9	18	31,0	3,5	1,34
Sektörü tanıma olanağı sağladı.	1	1,7	1	1,7	6	10,3	20	34,5	30	51,7	4,3	0,86
Alanımla ilgili yeni gelişmeleri uygulama düzeyinde görme imkânı sağladı.	3	5,2	3	5,2	12	20,7	17	29,3	22	37,9	3,9	1,13
Yabancı dilimi geliştirmeme katkı sağladı.	10	17,2	14	24,1	14	24,1	8	13,8	12	20,7	2,9	1,38
Bu mesleği (turist rehberliği) sevmeme fayda sağladı.	12	20,7	5	8,6	13	22,4	12	20,7	15	25,9	3,2	1,47
İnsanlarla (tanımasam da) olan iletişimimin gelişmesine katkı sağladı.	1	1,7	1	1,7	8	13,8	16	27,6	31	53,4	4,3	0,90
Farklı kültürleri tanıma ve deneyimleme imkânı sağladı	1	1,7	2	3,4	14	24,1	17	29,3	24	41,4	4,0	0,98
Kendime olan güven duygusunun gelişmesine katkı sağladı.	-	-	2	3,4	6	10,3	21	36,2	29	50,0	4,3	0,80
Okulu bitirince bu mesleği yapma düşüncesine olumlu yönde katkı sağladı.	7	12,1	2	3,4	23	39,7	10	17,2	16	27,6	3,4	1,27
Genel Ortalama											3,72	
Cronbach's Alpha											0,794	

Stajın öğrencilerin mesleki gelişimine katkısını ele alan Tablo 2 incelendiğinde, n staj uygulamasının öğrencilere sektörü tanıma, iletişim becerilerinin gelişmesi, kendilerine olan

güven duyguları ($\bar{x}=4,3$) gibi hususlarda olumlu katkı sağladığı görülmektedir. Bununla birlikte, öğrencilerin özellikle “yabancı dilimi geliştirmeme katkı sağladı” ifadesine ilişkin görüşlerinde, diğer ifadelere oranla daha yüksek düzeyde bir olumsuz görüş bildirmeleri, bir önceki bölümde verilen staj esnasındaki memnuniyetsizlik” bulgusuyla örtüşmektedir. Bu yargıya ilişkin hesaplanan aritmetik ortalama ise ($\bar{x}=2,9$) gibi düşük bir değerdir. Bu sonuç, “bir işgörenden maksimum düzeyde verim alabilmek onun işinden tatmin olma durumu diğer bir deyişle işini sevmesi ile doğru orantılıdır” görüşünün hâkim olduğu günümüz modern örgütlerinde, özellikle emek-yoğun bir sektör olan turizm sektörünün gelecekteki istihdamının nicel ve nitel kalitesi açısından düşündürücüdür. Bu konuda özellikle işletme yöneticileri ve eğitim kurumlarına büyük işler düşmektedir.

Bu çalışmanın sonuçlarıyla Pelit ve Güçer (2006), Sarı (2007) ve Akay vd. (2018) tarafından yapılan çalışmaların sonuçları örtüşmektedir. İlgili çalışmalarda yapılan stajın yabancı dili geliştirmede yardımcı olmadığı ortaya çıkmıştır. Öte yandan, Türkseven (2010) tarafından yapılan araştırma sonucunda stajın yabancı dili geliştirmesi konusunda öğrencilerin olumlu görüş bildirdikleri (%53.3) ortaya çıkmıştır. Bu sonuç araştırmanın sonucuyla farklılık göstermektedir. Ayrıca Akay vd. (2018) tarafından yapılan çalışmada, öğrencilerin yaptıkları stajın mesleki açıdan kendilerine olan güvenlerini arttırdığını (3,76), yapılan stajın iş yaşamlarını tanımlarında yardımcı olduğunu (3,99) da ortaya koymaktadırlar. Öğrencilerin staj sayesinde; kendilerine güvenlerinin yüksek oranda arttığı ve iş yaşamını yerinde görme imkânı ile daha yakından tanımlarına yardımcı olduğu da söylenebilir. Bu sonuçlar araştırma sonucuyla örtüşmektedir.

Emir, Arslan ve Kılıçkaya (2008) tarafından Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm İşletmeciliği öğrencilerinin staj uygulamaları hakkındaki görüşlerini belirlemek üzerine yaptıkları çalışmada stajın öğrencilerin, turizm sektörünü tanımasına katkı sağladığı, kendilerine olan güven duygusunu geliştirdiği ve insan ilişkileri konusunda kendilerini geliştirdiği ortaya çıkmıştır. Bu durum insan ilişkilerinin önemli olduğu turizm sektörü için, kendine olan güvenin artmış olması da turizm rehberliği mesleğini icra edecek öğrenciler için çok önemli bir kazanımdır. İlgili çalışmanın sonuçlarıyla bu çalışmanın sonuçları örtüşmektedir.

Yine, öğrenci görüşleri arasında dikkat çeken bir başka konu ise, turizm işletmelerinde stajyer olarak çalışmanın bu mesleği (turist rehberliği) sevmeme fayda sağladı hususudur ki, bu noktada gerek öğrencilerin görev yaptıkları birimler, gerekse staj süresinin kısalığı unsurunu da göz ardı etmemek gerekmektedir.

Tablo 3’de sunulan ve okulda alınan mesleki eğitimin, staj süresince işe yönelik olarak öğrencilere sağladığı katkıların ne olduğuna ilişkin, anketin derecelendirmeli ifadeleri içerisinde yer alan “sorumluluk almama ve disiplinli çalışmama katkı sağladı”; “konuklar - çalışma arkadaşlarım ve yöneticilerimle olan ilişkilerde hitap ve davranışsal açıdan olumlu katkı sağladı”; “görevimi yerine getirirken olumlu yönde fayda (kolaylıklar) sağladı” ifadelerine ilişkin öğrenci görüşlerinin çoğunluğu olumludur. Bu sonuçlar, üniversitede verilen eğitimin katkıları arasında yer almakla birlikte “turizm/turist rehberliği eğitimi almayan çalışanlara göre daha çabuk terfi imkânı sağladı.” ifadesine ilişkin öğrenci görüşlerinin, yüzdelere de anlaşılacağı üzere, olumludan ziyade olumsuzda yoğunlaşması, sektörün kalifiye elamanlara önem vermesi gerektiği görüşüyle örtüşmemektedir. Ayrıca ““üniversitede almış olduğum mesleki yabancı dil eğitimi uygulamada bana katkı sağladı.” ifadesi de üniversitelerin dil eğitimi konusunda kendilerini geliştirmeleri gerektiği konusunda üniversitelere fikir verecektir. Bu nedenle, turizm işletmelerinin özellikle alanında mesleki eğitim almış kişilere, onların sektöre yönelik motivasyonlarını artırıcı nitelikte terfi olanakları hazırlamaları, üniversitelerinde dil eğitimlerini daha çağdaş metotlarla ve yoğun olarak

öğrencilere sunması gerekmektedir. Aksi takdirde çalışmanın önceki bölümlerinde de belirtildiği üzere, söz konusu kalifiye personelin başka alanlara kayması gündeme gelecektir ki, sürekli gelişmeye açık ve kalifiye eleman gereksinimi bulunan turizm sektörü bu lükse sahip değildir.

Tablo 3. Okulda Alınan Eğitimin Staj Süresince Öğrencilere Sağladığı Katkılara İlişkin Öğrenci Görüşlerinin Yüzde, Frekans, Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

İFADELER	Hiç Katılmıyorum		Az Katılmıyorum		Orta Düzeyde Katılmıyorum		Çok Katılmıyorum		Tamamıyla Katılmıyorum		Ortalama	Standart Sapma
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
ÜNİVERSİTEDE MESLEKİ EĞİTİM ALMIŞ OLMAK												
Görevimi yerine getirirken olumlu yönde fayda (kolaylıklar) sağladı.	3	5,2	5	8,6	11	19,0	24	41,4	15	25,9	3,7	1,10
Üniversitede almış olduğum mesleki yabancı dil eğitimi uygulamada bana katkı sağladı	21	36,2	9	15,5	13	22,4	8	13,8	7	12,1	2,5	1,41
İşlerin işleyişi hakkında önceden bilgi sahibi olmamı sağladı.	4	6,9	7	12,1	14	24,1	15	25,9	17	29,3	3,5	1,23
İşlerin işleyişi hakkında öneri getirmemde olumlu katkı sağladı.	5	8,6	10	17,2	14	24,1	18	31,0	11	19,0	3,3	1,22
Konuklar, çalışma arkadaşlarım ve yöneticilerimle olan ilişkilerde hitap ve davranışsal açıdan olumlu katkı sağladı.	2	3,4	1	1,7	14	24,1	18	31,0	22	37,9	4,0	1,01
Sorumluluk almama ve disiplinli çalışmama katkı sağladı.	2	3,4	-	-	7	12,1	17	29,3	32	55,2	4,3	0,94
Turizm/turist rehberliği eğitimi almayan çalışanlara göre daha çabuk terfi imkânı sağladı.	10	17,2	6	10,3	22	37,9	8	13,8	12	20,7	3,1	1,33
Genel Ortalama											3,51	
Cronbach's Alpha											0,856	

Yapılan literatür taramalarında turizm rehberliği öğrencilerinin stajlarına ilişkin bilgi eksikliği olduğu fark edilmiş, bundan dolayı da bu çalışma sadece turizm rehberliği bölümü öğrencilerine uygulanmıştır. Bununla birlikte yapılan çalışmalar genel olarak turizm eğitimi alan öğrencileri kapsadığından ve genel çalışmalar olduğundan turizm rehberliği bölümlerinde okuyan öğrencilerin yaşamış oldukları sorunlar daha geri planda kalmış ve farklı bölümlerde okuyup staj yapan öğrencilerle ortak sorunları olmasına rağmen sadece turist rehberliği mesleğine özgü ortaya çıkan/çıkabilecek sorunlar geri planda kalmıştır. Turizm rehberliği öğrencileri üzerine yapılan bu çalışma, öğrencilerin geri planda kalan sorunlarını daha görünür kılmak ve ilgililerin dikkatini çekmesini sağlamak açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

Turizm rehberliği öğrencilerine yönelik çalışmaların eksikliğinin olması da ayrıca bu çalışmayı önemli kılmaktadır.

6 Sonuç ve Öneriler

Staj, eğitim hayatının vazgeçilmez bir parçasıdır. Teorik olanı pratiğe dönüştürme imkânı sağlar. Pratiğe dönüşen uygulamalar öğrenmeyi kolaylaştırır ve dolayısıyla da öğrenilen şeylerin birçoğunun daha kalıcı olmasını sağlar. Bu nedenle eğitim hayatı boyunca staj uygulamalarını yapmak öğrenciler açısından önem taşımaktadır. Yapılan bu araştırmanın sonucunda da turizm rehberliği öğrencilerinin çalıştıkları turizm sektörüne dair bilgilerini arttırdığı ve sektöre dair fikir edindiği belirlenmiştir. Staj esnasında öğrencilerin en çok olumlu baktıkları durumun haftalık izinleriyle ilgilidir. Bu durumun ortaya çıkmasındaki en önemli sebep Devlet'in son yıllarda çalışma hayatı koşullarında yapmış olduğu düzenlemeler, kaçak çalışmanın önüne geçmede vermiş olduğu mücadelenin ve yasaların daha uygulanabilir olmasından ve çalışma yaşamına entegre edilmesinden kaynaklandığı söylenebilir. Yine turizm rehberliği öğrencilerinin turizm sektöründe staj esnasında iletişim becerilerinin ve kendilerine olan güvenlerinin arttığı ortaya çıkmıştır. Nitekim öğrencilerin hizmet ve emek yoğun bir sektör olan turizmde sürekli insanlarla bir arada olması ve turistlerin ruh hallerinin sürekli değişkenlik göstermesi çok sık farklı sorunla karşılaşmalarına neden olmaktadır. Turizm rehberliği öğrencileri ne kadar çok sorunla karşılaşsın onları çözmeye çabalarsa ya da sorunların çözüm yöntemlerini kavratsa o kadar fazla şey öğreneceğinden zaman içinde turistlere karşı nasıl davranmaları gerektiğini öğrenmekte ve zamanla sorunlarla baş edebilecek sabrı ve tecrübeyi kendilerinde gördüklerinden özgüvenli bir şekilde sorunlara yaklaşmakta ve sorunları etkili iletişim ve sahip oldukları tecrübeyle kolaylıkla çözebilmekteler. Ayrıca üniversitede turizm rehberliği bölümünde mesleki eğitim almış olmanın öğrencilere staj yaparken sorumluluk kazandırdığına ve öğrencileri disiplinli çalışmaya yönlendirdiğine dair bulgular ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla öğrencilerin, staj öncesinde sektörle ilgili genel bilgilere sahip olmalarından dolayı turizm sektöründe çalışabilmenin ciddi sorumluluklar getirdiğini ve disiplinli çalışmanın da önemli olduğunu kavradığı söylenebilir. Ancak, üniversitede mesleki eğitim almış olmanın yabancı dil konusunda yetersiz kaldığı da ifade edilmiştir. Bu durumun önüne geçebilmek için yabancı dili konuşmaya yönelik ders saatlerinin artırılması gerekmektedir. Ayrıca farklı ülkelerden verilen yabancı dili yerel olarak konuşan kişiler üniversitelere davet edilmeli, öğrencilere yabancı dillerde eğitimler verilmeli ve öğrencilerin yabancı dili akıcı bir şekilde konuşmaları özendirilmelidir. Böylelikle öğrencilerin bu noktaya bakış açılarında ciddi bir farklılaşma olacağı ifade edilebilir. Genel olarak özetlenirse, öğrencilere staj öncesinde turizm sektörüne ait genel bilgiler verilmesinin yanı sıra ayrıca sektör temsilcileri okullara davet edilerek ilk kaynaktan bilgi almaları sağlanmalı ve öğrencilerin akıllarında oluşabilecek tüm sorular (ücret, konaklama, işin içeriği ve tanımı vb.) içtenlikle cevaplandırılmalıdır. Stajyer öğrencilere yasal olarak tanınan haklar kanunda belirtildiği şekilde işletilmeli ve öğrencilerin sadece iş becerileri değil aynı zamanda kişisel olarak kendilerini geliştirmeleri de sağlanmalıdır. Müfredat açısından genel değerlendirme yapıldığında, öğrencilerin çağın gereklerine uygun bir şekilde özellikle yabancı dil konusunda öncelikle konuşma becerilerini geliştirmeleri sağlanmalı, ayrıca turist rehberliği öğrencilerine ender dillerde (Çince, İsveççe, İzlandaca vb.) eğitimler verilmelidir. Müfredat yeniden gözden geçirilerek turist rehberliği mesleğini daha teknolojik ve daha etkili sunumlar yapabilecek şekilde revize edilmesi önerilir. Teknik gezilere ağırlık verilip birinci sınıftan itibaren turizm rehberliği öğrencilerinin topluluk önünde konuşması sağlanabilir ve daha sonraki dönemlerde yabancı dilde anlatımlar teşvik edilebilir.

Stajların daha verimli olması için diğer öneriler ise; eğitim kurumları ile sektörler arasında işbirliğinin gelişmesi, sektör gereksinimlerinin göz önünde olması gerekliliği, stajlarda denetimin olması, gönüllü ve faydacı yaklaşımın belirlenmesi ve staj sürelerinin uzun olması şeklinde sıralanabilir (Özel ve Karagöz, 2014: 39).

Elde edilen önemli bulgular ve ilgili alan yazına yapılan katkılarla birlikte, sosyal bilimler alanında gerçekleştirilen diğer çalışmalar gibi bu araştırmanın da birtakım sınırlılıkları bulunmaktadır. Araştırmada verilerin görece olarak küçük bir evrenden elde edilmesi ve Türkiye genelinde turizm/turist rehberliği eğitimi alan öğrenci sayısının çokluğu göz önüne alınarak araştırma sonuçlarının mevcut evren ile sınırlı tutulması uygun olacaktır. Bununla birlikte verilerin elde edilmesi sürecinde anket tekniğinin temel alınması derinlemesine analiz sağlayacak kapsamlı görüşmelerin gerçekleştirilmemiş olması araştırmanın bir diğer kısıtıdır. Ayrıca konu ile ilgili değerlendirmelerin gerçekleştirilmesi sürecinde stajın gerçekleştirildiği işletmenin temsilcilerinin görüşlerine yer verilmemesi bir diğer kısıt olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla konu ile ilgili olarak ilerleyen dönemde gerçekleştirilecek çalışmalarda bu sınırlılıkların dikkate alınması; mevcut araştırma sonuçlarının da bu kısıtlar bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

Akay, B., Uslu, A. ve Sancar, M. F. (2018). Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Staj Döneminde Yaşadıkları Sorunlar: Lisans ve Ortaöğretim Turizm Öğrencileri Örneği. *OPUS – Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8 (Gençlik Araştırmaları Özel Sayısı), 212-236.

Alpert, A., Heaney, J. & Kuhn, K. A. (2009). “Internships in Marketing: Goals, Structures and Assessment – Student, Company and Academic Perspectives”, *Australasian Marketing Journal (AMJ)*, 17 (1), 36-45, <https://doi.org/10.1016/j.ausmj.2009.01.003>.

Avcıkurt, C., Alper, B. ve Geyik, S. (2009). “Education and Training of Tourist Guides in Turkey”. *Journal of Management and Education*, 1, 57-63.

Aymankuy, Y. ve Aymankuy, Ş. (2013). “Turizm işletmeciliği eğitimi alan öğrencilerin turizm sektöründeki istihdamla ilgili görüşleri ve sektördeki kariyer beklentileri: Balıkesir üniversitesi turizm işletmeciliği ve otelcilik yüksekokulu örneği”. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Akademik Bakış Dergisi*, 35, 1-21.

Çaylan Özer, D., Akpınarlı, V. ve Devenci D. A. (2016). “Öğrencilerin Staj Programları ile İşe Alım Süreci: Denizcilik Sektöründe “Rotamız Arkas Projesi” Örnek Olay İncelemesi”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (1), 241-264.

Çetin Ş. (2005). “Öğrenci Stajlarında Yararlanılan Dersler Üzerine Ampirik Bir Değerlendirme, Mersin Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Örneği”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 16 (2), 153-169.

Dalkılıç, N. ve Ebeoğlu, F. (2018). “Sigortacılık Bölüm Öğrencilerinin Staj Değerlemesi Üzerine Bir Uygulama”. *Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 81-95.

Dolmacı, N. ve Duran, Y. (2017). “Önlisans Düzeyinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Zorunlu Staj Uygulamasına İlişkin Görüşleri, Sorunları ve Çözüm Önerileri: Isparta Meslek Yüksekokulu Örneği”. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (21), 254-267.

Duman, T., Tepeci, M. ve Unur, K. (2006). “Mersin’de Yükseköğretim ve Orta Öğretim Düzeyinde Turizm Eğitimi Almakta Olan Öğrencilerin Sektörün Çalışma Koşullarını Algılamaları ve Sektörde Çalışma İsteklerinin Karşılaştırmalı Analizi”. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 17(1), 51-69.

Eker, N. ve Zengin, B. (2016). “Turist Rehberliği Eğitiminin Değerlendirilmesi: Profesyonel Turist Rehberleri Üzerine Bir Uygulama”. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5 (4), 65-74.

Emir, O, Arslan, S. ve Kılıçkaya, Ş. (2008). “Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Programı Öğrencilerinin Staj Uygulamaları Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi: Afyon Kocatepe Üniversitesi Örneği”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, 2, 273-291.

Emir, O., Pelit, E. ve Arslan, S. (2010). “Turizm alanında önlisans eğitimi alan öğrencilerin staj öncesi ve sonrası görüşlerinin karşılaştırılması (Afyon Kocatepe Üniversitesi Örneği)”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (33), 141-165.

Erdem, B., Akgöz, E. ve Gündoğdu, İ. (2018). “Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Uluslararası Staj Deneyimlerine İlişkin Memnuniyet Algıları: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Örneği”. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6 (2), 74-98.

Güzel, F. (2010). “Turizm Öğrencilerinin Staj Döneminde Edindikleri Motivasyonun Herzberg Teorisine Göre Değerlendirilmesine Yönelik bir Araştırma”. *Journal of Yaşar University*, 5 (20), 3415-3429.

Kalaycı, Ş. (2017). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri 8. Baskı*, Ankara: Dinamik Akademi Dağıtım.

Mankan, E. (2015). “Mesleki Önlisans Programlarında Staj Eğitiminin Önemi: Bülent Ecevit Üniversitesi Çaycuma Meslek Yüksekokulu Örneği”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (10), 734-741.

Pak, Ö. (2015). *Türkiye’de Mesleki Turizm Eğitimi ve Zorunlu Staj: Turizm Meslek Lisesi Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Pelit, E. ve Güçer, E. (2006). “Turizm Alanında Öğretmenlik Eğitimi Alan Öğrencilerin Turizm İşletmelerinde Yaptıkları Stajları Değerlendirmeleri Üzerine Bir Araştırma”. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 139-164.

Pelit, E. ve Katırcıoğlu, E. (2018). “Turist Rehberliği Mesleğinde Taraflar Açısından Yaşanan Sorunlar Üzerine Bir Değerlendirme”. *Turist Rehberliği Dergisi (TURED)*, 1 (2), 74-94.

Pelit, E., Demirdağ, Ş. A., Gökçe, Y. ve Kılıç, İ. (2016). “Turizm Öğrencilerinin Sektöre Yönelik Tutumlarının Kariyer Yapma İsteklerine Etkisi: Staj Yapan Öğrenciler Örneği”. *3rd International Congress on Social Sciences, China to Adriatic Congress Book*, 265-284.

Sandaruwani, J. R. C. and Gnanapala, W. A. C. (2016). “The role of Tourist Guides and Their Impacts On Sustainable Tourism Development: A Critique On Sri Lanka”. *Tourism, Leisure and Global Change*, 3, 62-73.

Sarı, H. (2007). *Ortaöğretim Düzeyinde Mesleki Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Staj Sürecine Adaptasyonu Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TDK, STAJ, (2018). http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c1649b95c2f19.85227061. (16.12.2018).

Tekbalkan, M. (2015). “Önlisans Düzeyinde Turizm Eğitimindeki Staj Uygulamasına Yönelik Öğrencilerin Bakışları: Ondokuz Mayıs Üniversitesi’nde Bir Uygulama”. *Electronic Journal Of Vocational Colleges- 4. Umyos Özel Sayısı*, 16-22.

TUREB, YASA, (2018). <http://www.tureb.org.tr/tr/Page/Detail/60>. (16.12.2018).

TURİZM, STAJ, (2018). http://turizm.aku.edu.tr/wp-content/uploads/sites/22/2015/11/yaz_staji_uygulama_rehberi.pdf. (15.01.2019).

Tutan, E. (2010). *Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Staj Döneminde Maruz Kaldıkları Mobbing (Psikolojik Yıldırma) Ankara İlinde Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türkseven, E. (2012). *Turizm Eğitiminde Yaşanan Staj Sorunları: Lisans Öğrencilerinin Görüşlerine Yönelik Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uslu, A., Sancar, M. F., Kutukız, D. ve İltter, E. Ü. (2017). “Turizm Alanında Önlisans ve Lisans Öğrenimi Gören Öğrencilerin Staj Hakkındaki Görüşleri: Siirt Üniversitesi ve Batman Üniversitesi Örneği”. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 4(3), 81-92.

Ünlüöner, K. (2000). “Turizm İşletmeciliği Öğretmenlik Programlarının Öğrenci Beklentileri ve Algılamaları Açısından Değerlendirilmesi”. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (3) 218-238.

Yarcan, Ş. (2007). “Profesyonel Turist Rehberliğinde Mesleki Etik Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme”. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18 (1), 33-44.

Yenipınar, U. ve Zorkirişçi, A. (2013). “Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Turist Rehberliği Eğitimi”. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (2), 111-136.